

BUDAPEST
INTÉZET

A BEVÁNDORLÁS HATÁSA A HAZAI MUNKAVÁLLALÓK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETÉRE EURÓPÁBAN: ÖSSZEFOGLALÓ AZ EMPIRIKUS EREDMÉNYEKRŐL

Írta: Bördős Katalin, Csillag Márton, Orosz Anna

Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet

2015 szeptember 24

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ*

Rövid tanulmányunkban az azzal kapcsolatos szakirodalmat foglaljuk össze, milyen hatással van a bevándorlás Európában a hazai munkavállalók munkaerő-piaci helyzetére. Forrásként elsősorban az elmúlt tizenöt évben megjelent empirikus közgazdaságtani munkákra, másodsorban áttekintő tanulmányokra támaszkodtunk. Kérdésünk az, hogy a bevándorlás a hazai munkavállalók bérének vagy foglalkoztatottságának csökkenéséhez vezet-e? Úgy találtuk, hogy ilyen negatív hatások csak rövid távon, a hazai munkavállalók bizonyos csoportjainál mutathatók ki. Ezzel szemben középtávon (kb. 4-6 év múltán) a hazai munkavállalók számára előnyös a bevándorlás, mivel átlagos bérük megnő.

A gazdaságelmélet szerint a bevándorlás révén megnövekedett munkaerő-kínálat rövid távon a bevándorlókhoz hasonló képzettségű – és ezért velük közvetlenül „versengő” – hazai munkavállalók bére (és esetleg foglalkoztatottsága) csökkenéséhez vezet. Az empirikus irodalom eredményei szerint azonban ez a negatív hatás igen kismértékű: ha egy térségben egy százalékkal megnőtt bevándorlók aránya, akkor a hasonló képzettségű hazai munkavállalók bére legfeljebb 0,3 százalékkal, foglalkoztatottságuk pedig legfeljebb 0,2 százalékkal csökkent. Miért csak ilyen kismértékű negatív következményekkel járt a bevándorlás Európában? Leginkább azért, mert még az azonos képzettségű hazai munkavállalók és bevándorlók sem ugyanolyan kompetenciákkal rendelkeznek, s így inkább kiegészítik, semmint helyettesítik egymást a munkahelyen. Úgy tűnik, ez a megállapítás különösen érvényes akkor, ha a bevándorlók többsége fejlődő országokból érkező menekültekből állt.

Az empirikus irodalom arról is tanúskodik, hogy a bevándorlás – amely jórészt a befogadó ország lakosságánál kevésbé iskolázott emberekből állt - Nyugat-Európában középtávon semleges vagy pozitív hatással van a hazai munkavállalók munkaerő-piaci helyzetére. Ez két folyamatnak tudható be. Egyrészt, a vállalatok dinamikusan alkalmazkodnak a bevándorlás következtében kialakuló munkakínálat-növekedéshez: az olcsóbbá váló képzetlen munkaerőt nagyobb mértékben felhasználó technológiákra váltanak. Másrészt, a bevándorlók által végzett viszonylag egyszerűbb munkákkal kiegészítő viszonyban álló komplex/szellemi munkakörök relatív értéke megnövekszik, s a hazai munkavállalók ezekbe áramlanak. Vagyis a bevándorlás hatékonyabb munkamegosztáshoz vezet, a hazai munkavállalók magasabb beosztásokba lépnek át, s így keresetük nő. Ez utóbbi alkalmazkodási folyamat mértéke, s így az is, hogy milyen gyorsan bontakozik ki a bevándorlás pozitív hatása, nagymértékben függ az intézményi környezettől, a munkaerő-piac rugalmasságától. Egy összehasonlító példa: az alacsony iskolai végzettségű fiatal dán férfiak bére közel négy százalékkal nőtt öt éven belül annak hatására, hogy a bevándorlók aránya egy százalékkal nőtt, míg más intézményi feltételek között a velük összevethető francia fiataloknál nem volt tapasztalható hasonló változás.

* A szerzők köszönetet mondanak Török Ádámnak és Váradi Balázsnak a szöveg korábbi változatához fűzött hasznos megjegyzéseikért. Természetesen minden hiba a szerzőknek tudható be.

1 BEVEZETÉS

Rövid tanulmányunkban azt vizsgáljuk, milyen hatással van a bevándorlás Európában a hazai munkavállalók munkaerő-piaci helyzetére, elsősorban az elmúlt tizenöt évben megjelent empirikus közgazdaságtani munkákra, másodsorban áttekintő tanulmányokra támaszkodva.¹ Összefoglalónkban a kérdésfelvetés az, hogy a bevándorlás a hazai munkavállalók bérének vagy foglalkoztatottságának csökkenéséhez vezet-e?² Tanulmányunk szerkezete a következő: először röviden ismertetjük az empirikus munkák elméleti hátterét, majd rátérünk a módszerek vázlatos bemutatására. Ezután az szakirodalmat két fejezetben ismertetjük: először a bevándorlás rövid távú (közvetlen) hatását empirikusan vizsgáló tanulmányokat; majd azokat, amelyek bemutatják, hogyan alkalmazkodik a munkaerő-piac közép- és hosszútávon. Végül összegezzük a szakirodalom főbb tanulságait.

2 ELMÉLETI HÁTTÉR

Az *egyszerű munkaerő-piaci modell* a foglalkoztatottság és bérek szintjét a kereslet (munkaadók) és a kínálat (munkavállalók) találkozásával határozza meg. A munkaadók a kereslet és a kínálat által definiált bérszinten alkalmaznak minden munkavállalót, illetve minden munkavállaló, aki kész az adott bérszinten munkába állni, el tud helyezkedni. Külső sokkok, mint például egy bevándorlási hullám, megemelik a fogadó ország munkaerő-kínálatának szintjét. Ebben az egyszerű modellben a megnövekedett kínálat *rövid távon* bércsökkenéshez és foglalkoztatás-bővüléshez vezet. Az olcsóbb termelési tényezők (munkavállalók) intenzívebb használatán keresztül csökkennek a vállaltok termelési költségei, nő a profit, ami további befektetéseket és így magasabb foglalkoztatást és béreket eredményezhet. Ennek a mechanizmusnak tudható be, hogy *hosszú távon* a migráció nem eredményez változást az átlagos bérek szintjében. Ez az egyszerű modell azonban számos olyan erős feltételezésre épül (teljes foglalkoztatottság, munkaerő-piaci szegmentáció hiánya, a hazai és a bevándorló munkaerő teljes helyettesíthetősége, stb.), amely a való életben nem feltétlenül állja meg a helyét.

Egy *összetettebb modellben*, a bevándorlók a munkaerő-piacra gyakorolt *rövid távú* hatásait tekintve az egyik legfontosabb kérdés az, hogy a bevándorlók munkaerő-piaci kínálatuk szempontjából helyettesítő vagy kiegészítő pozícióban vannak a hazai munkaerőhöz képest. *Helyettesítő munkaerőről* beszélünk, amikor a bevándorlók a hazaiakéval megegyező humántőkével (például képzettség, nyelvi készségek, munkapiaci tapasztalat, stb.) rendelkeznek. Ebben az esetben a bevándorlók közvetlenül versengenek a helyi munkaerővel a munkahelyekért, és a megnövekedett munkaerő-kínálat lefelé irányuló nyomást helyez a bérekre. A bevándorlók azonban az esetek elenyésző hányadában rendelkeznek ugyanolyan szakmai, képességbeli és

¹ Itt felhívjuk a figyelmet arra, hogy az empirikus munkagazdaságtani munkákhoz a keretet a neoklasszikus gazdaságelmélet szolgáltatja. Itt nem célunk a heterodox/szociológiai megközelítésen alapuló tanulmányok diszkutálása.

² Bár a témában számos az Egyesült Államokra vonatkozó tanulmány keletkezett, ezeket a munkákat nem tárgyaljuk –részletesen ismerteti őket például Borjas (2014). Ennek két oka van. Először: az amerikai munkaerő-piac intézményrendszere és működése számottevően eltér az európaítól. Másodsor: a korábbi összefoglaló munkák – például Longhi, Nijkamp és Poot (2010) – azt állapították meg, hogy az USA munkaerőpiaca igen gyorsan alkalmazkodik a bevándorlás okozta kínálati sokkhoz, s ezért ha egyáltalán, Európában mutatható ki számottevő negatív hatás.

nyelvi háttérrel, mint a hazai munkavállalók, így tényleges helyettesítés általában csak egy-egy speciális piaci szegmensben jön létre. *Kiegészítő munkaerőről* akkor beszélünk, amikor az újonnan beáramló munkaerő olyan humántőkével rendelkezik, amely a hazai munkaerő-piacon ez idáig nem, vagy csak szórványosan volt elérhető. Ebben az esetben az új munkaerő megjelenése nem eredményez versenyhelyzetet a hazai munkaerővel, sőt, megnöveli a kiegészítő humántőkéjű hazai munkaerő iránti keresletet. Például az építőiparba nagy arányban beáramló alacsonyán képzett munkaerő (a bevándorlók) csökkenti a munkások bérét. Ennek hatására azonban nőni fog a képzett szakemberek (például mérnökök), tehát a bevándorlókkal kiegészítő pozícióban lévő munkavállalók iránti kereslet, s így bérük is. A nagyarányú bevándorlás rövid távú vesztesei tehát azok a munkavállalók, akik a bevándorlókkal helyettesítő viszonyban vannak: ők bércsökkenést könyvelhetnek el, vagy kiszorulhatnak a foglalkoztatottak közül. A bevándorlás rövid távú nyertesei pedig azok a munkavállalók, akik a bevándorlókkal kiegészítő szerepben vannak, őket pozitívan érinti a bevándorlók megjelenése a hazai munkaerő-piacon.

A bevándorlás közép és *hosszú távú* munkaerő-piaci hatásait meghatározza az, hogy a munkaerőpiac milyen mértékben tudja felszívni a többlet munkaerő-kínálatot. Ez a hatás több csatornán keresztül jelenhet meg. A munkaerő-piaci többlet-kínálat hatására egyes iparágak vállalatai dönthetnek úgy, hogy módosítják termelési tényezőik (tőke, munkaerő) összetételét, és nagyobb arányban használják a bevándorlási sokk hatására bőségesen elérhető és olcsóbbá vált munkaerőt (*iparágon belüli technológia-váltás*). Ezen kívül a teljes gazdaság fókusza eltolódhat olyan iparágak irányába, melyek intenzívebben használják a bevándorlók munkaerejét (*iparágak közötti átstrukturálódás*). Mindkét folyamat a vállalati profit megnövekedéséhez és tőkefelhalmozáshoz, így nagyobb arányú befektetéshez vezethet.³

A hazaiak és a bevándorlók humántőkéjének jellemzőin felül egyéb tényezők is meghatározzák a bevándorlás munkaerő-piaci hatásait. Ilyen például az, hogy a bevándorlók kényszer hatására (például háború, éhínség) hagyják-e el korábbi lakóhelyüket. Ebben az esetben alacsonyabb bérekért is hajlandóak elvégezni olyan munkát, amelyet a főként gazdasági megfontolásokból érkező bevándorlók kisebb valószínűséggel vállalnának el. Fontos tényező az is, hogy a bevándorlók milyen adminisztratív akadályokba ütköznek munkavállalásuk során, illetve, hogy a fogadó ország társadalma és azon belül munkaadói mennyire fogadják nyitottan a bevándorlókat. A bevándorlók maguk is alapíthatnak vállalkozásokat, melyek további foglalkoztatás-bővülést eredményezhetnek. Ezen felül pusztán megjelenésükkel többlet-keresletet eredményeznek a gazdaságban, ami szintén hozzájárulhat a foglalkoztatottság növekedéséhez.

3 EMPIRIKUS MÓDSZEREK

A témát vizsgáló empirikus szakirodalom alapvetően kétféle megközelítéssel becsli a bevándorlás hatását a hazai bérszintre, illetve foglalkoztatottságra: a regionális és a szegmens alapú megközelítéssel. Az elsőként (Grossman 1982) által alkalmazott

³ A hatás mértéke függ attól is, hogy a vállalatok a nemzetközi piacon *értékesíthető* vagy *nem-értékesíthető* termékeket és szolgáltatásokat állítanak elő az olcsóbb munkaerő felhasználásával. A nemzetközi piacon nem-értékesíthető termékek és szolgáltatások esetében ugyanis nem csak a termelési költségek, hanem az árak süllyedni fognak, így a vállalati profit kisebb mértékben nő, mint a nemzetközi piacon értékesíthető termékek esetén.

regionális munkaerő-piacokon alapuló becslési stratégia (area-based approach) azon alapul, hogy egy adott országon belül a magas bevándorló-beáramlással jellemezhető földrajzi területek munkaerő-piacát olyan területekével veti össze, ahol a bevándorlás mértéke elhanyagolható, vagy jóval kisebb mértékű. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a regionális szintre aggregált munkaerő-piaci kimenetre (helyi munkanélküliségi ráta vagy átlagos bérek) olyan regressziókat futtatunk, ahol a fő magyarázó változó a bevándorlók helyi népességhez viszonyított aránya az adott régióban. A megfigyelési egység, azaz a területi szint, amin belül a helyi bevándorlási rátát, illetve munkanélküliséget vagy béreket vizsgáljuk, a helyi munkaerő-piacnak feleltethető meg (tehát például a kistérségnek vagy járásnak, amelyen belül a munkaerő-piaci mobilitás nagyobb mértékű).

Az eljárás alkalmazásának alapfeltétele, hogy a bevándorlók beáramlása az egyes földrajzi területekre véletlenszerű, vagyis nem függ össze az adott régió munkaerő-piaci kilátásaival.⁴ Ha ez a feltevés nem áll fenn, a kutatók leggyakrabban a különbségek különbsége vagy az instrumentális változók módszerét használják. A különbségek különbsége módszer lényege, hogy az eredményváltozó időbeli változását hasonlítja össze a nagy- és a csekély mértékű bevándorlással jellemezhető régiók között. Ezzel ki lehet szűrni a kezdeti időszakra jellemző nem megfigyelhető különbségek okozta torzítást. Az instrumentális változó módszerének alkalmazásához egy olyan változó szükséges, amely korrelál a bevándorlók lakhelyválasztási döntésével, azonban nem függ össze a helyi munkaerő-piaci kilátásokkal; amennyiben találunk egy ilyen változót, a munkaerő-piaci kilátások és bevándorlás mértéke közti oda-vissza hatást kezelni tudjuk. Legtöbb tanulmányban a szerzők a korábban letelepedett bevándorlók arányát használják ilyen változóként, mivel a bevándorlók gyakran az olyan régiókban telepednek le, ahol már korábban kialakult egy hasonló etnikumú, kultúrájú vagy nyelvű közösség, azonban a már integrálódott bevándorlói közösség nagysága feltehetőleg nem függ össze a jelenlegi helyi munkaerő-piaci kilátásokkal.

A regionális módszer hiányosságának tekinthető, hogy nem veszi figyelembe a szűk régión esetlegesen túlcsoportuló hatásokat, azaz a bevándorlás által kiváltott országon belüli migrációt. Erre a korlátra adott válaszul jelent meg a szakirodalomban a másik alapvető becslési stratégia, a szegmens alapú megközelítés (skills-group, approach) – lásd Borjas (2003). Ennek lényege, hogy a munkaerő-piacot, melyen belül a munkavállalók versenyeznek, nem földrajzi alapon, hanem a munkaerő-piaci szempontból releváns készségek dimenziója mentén határozza meg. A módszer mögötti logika az, hogy a munkavállalók nem az adott régióban élő összes többi munkavállalóval, hanem a hozzájuk hasonló iskolai végzettséggel és munkaerő-piaci tapasztalattal rendelkező, vagy azonos szakmában és iparágban dolgozó egyénnel versenyeznek. Az e módszert alkalmazó tanulmányok ezért az iskolai végzettség és tapasztalat, vagy iskolai végzettség és foglalkozási kód, vagy egyéb hasonló kombinációk alapján „cellákat” (szegmenseket) határoznak meg, amelyekben belül a munkavállalók egymással leginkább helyettesíthetőnek számítanak a vállalat termelési függvényében; így egy bevándorlás miatti munkakínálat-növekedésnek az adott cellán belül várható hatása.⁵

⁴ Ha például a bevándorlók kifejezetten olyan régiókat választanak letelepedés céljára, amelyek az átlagosnál jobb munkaerő-piaci helyzettel, azaz alacsonyabb munkanélküliségi rátával vagy átlagosan magasabb bérekkel jellemezhetők, akkor ez lefelé torzíthatja az eredményeket, vagyis a valóságnál kisebb hatást becsülhetünk.

⁵ Emiatt a módszer kritikus pontja a cellák megfelelő lehatárolása. Ennek a módszernek is fontos feltevése, hogy nem az egyes munkaerő-piaci szegmensek relatív bérei befolyásolják, hogy milyen

Az elmúlt öt évben jelentős előrelépés történt a bevándorlás munkaerő-piaci hatásának elemzésében. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a kutatók hozzáfértek olyan adatokhoz, amelyek az egyes munkavállalók többévtényi munkatörténetét rögzítik. Az ilyen adatbázisok révén a kutatók több, korábban csak közvetett módon megválaszolható kérdésre képesek közvetlen magyarázatot nyújtani. Először is meg lehet vizsgálni, hogy a bevándorlásnak különösen kitett régiókból elvándorolnak-e a hazai munkavállalók, és azt is, hogy az ilyen belső vándorlók milyen keresetekkel rendelkeztek. Másodszor, tanulmányozni lehet a bevándorlás hatásait egy adott összetételű népességre. (A rossz munkaerő-piaci lehetőségekkel bíró hazai munkavállalók elvándorlása vagy inaktívvá válása tipikus példája a hazai népességre gyakorolt fő hatásoknak.) Ennek köszönhetően kiküszöbölhető a bevándorlás kedvező hatásainak felülbecslése, mely nem veszi figyelembe a hazai munkavállalók elvándorlását. Harmadszor, a longitudinális adatok segítségével olyan, a munkavállalók munkaerő-piaci kimeneteire ható egyéni jellemzők hatását is ki lehet szűrni, amelyek nem könnyen mérhetőek, és ezáltal az elemzés eredményei pontosabbá tehetőek. Végül, az egyéni munkatörténetek révén hitelesebb képet nyerhetünk a munkaerő-piaci szereplők alkalmazkodásának mechanizmusairól, például arról, hogy az érintett hazai munkavállalók más munkakörökben kezdenek el dolgozni.

4 A BEVÁNDORLÁS RÖVID TÁVÚ HATÁSA

Bratsberg és szerzőtársai (2010) *Norvégiában* a bevándorlás rövid távú, a hazai férfi munkavállalók bérére gyakorolt hatását vizsgálták meg a 1993 és 2006 közötti időszakra. Elemzésük fő erénye, hogy a hatást a bevándorlók származási helye szerint becslik meg, ami azért fontos, mert ezek a csoportok mind képzettségük, mind letelepedésük motivációját tekintve jelentősen eltérnek. Míg a skandináv országokból, illetve a magas jövedelmű országokból származó egyének többségükben a norvég népességhez hasonló képzettségű gazdasági bevándorlók, addig a fejlődő országokból származók jórészt alacsonyabb iskolázottságú menekültek voltak. Tanulmányuk tanúsága szerint, ha egy iskolai végzettség és életkor által definiált „kvázi munkaerő-piacon” megnő a bevándorlók aránya, úgy a hazai munkavállalók bére és foglalkoztatottsága is csökken. Ez elsősorban a más skandináv országokból származó bevándorlóknak tudható be, akik feltehetően közvetlenül versenyeznek a norvég munkavállalókkal; míg a más fejlett országokból származók csak kismértékben, a fejlődő országokból származó bevándorlók pedig nem fejtenek ki negatív hatást a bérekre. A szerzők arra is rámutatnak: ha megtisztítják a becsléseiket attól a hatástól, hogy a gyenge munkaerő-piaci esélyekkel rendelkezők veszítik el munkájukat a bevándorlás következtében, valamivel erősebb negatív hatást mérnek a skandináv és a fejlett országokból bevándorlók esetén. Eredményeik arra utalnak, hogy a skandináv országokból érkezők létszámának egy százalékos növekedése egy éven belül a norvég férfiak bérét mintegy 0,35 százalékkal csökkenti.⁶

Németországban több empirikus tanulmány született a bevándorlás hatásának vizsgálatára. Bonin (2005) az 1970-es évek közepétől egészen 1997-ig vizsgálja a bevándorlás rövid távú hatását a férfiak munkaerő-piaci helyzetére, a szegmens alapú megközelítést⁷ alkalmazva. A bevándorlókat mint nem német állampolgárokat határozza

bevándorlók érkeznek az országba.

⁶ Az egyéb fejlett, illetve fejlődő országokból származók hatása elhanyagolható negatív.

⁷ A munkaerő-piaci szegmenseket az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci tapasztalat hossza alapján

meg, vagyis az 1990-es években nagy hullámban beáramló, kelet-európai országokból érkező és német nemzetiségű bevándorlókat a helyi lakosok között veszi figyelembe. A szerző összességében nem talál kedvezőtlen hatásokat a foglalkoztatottság szintjére nézve, habár csak az 1990 és 1997 közötti periódust vizsgálva enyhe, de szignifikáns kiszorítási hatás figyelhető meg: 10 százaléknyi bevándorló-arány növekedés átlagosan 1,5 százalékkal növeli a munkanélküliség valószínűségét a helyi lakosok körében; a hatás az alacsonyan képzett és idősebb munkavállalókat érintően erősebb volt. A bérekre kifejtett negatív hatás szintén igen alacsony: 10 százaléknyi bevándorló-arány növekedés átlagosan kevesebb, mint 1 százalékkal csökkentette a helyiek átlagos bérét.

Glitz (2012) az 1990-es évek második felére vonatkozóan vizsgálja a kérdést Nyugat-Németországban, mely időszak alatt a kelet-európai országokból jelentős mértékű bevándorlás volt megfigyelhető a *német etnikumú* lakosság körében.⁸ A szerző e bevándorlási hullám hatását méri a regionális és szegmens alapú módszertant kombinálva.^{9,10} Az eredmények alapján a német etnikumúak bevándorlása bár a helyiek bérére nem, foglalkoztatottságára kedvezőtlen hatásokkal járt: minden 10 bevándorló megjelenése átlagosan 3,1 helyi munkavállaló állásvesztésével járt együtt. A kiszorítási hatás csak a férfiak esetében volt szignifikáns, köztük is elsősorban a fiatalokat (15-24 közötti) és idősebbeket (55-64) érintette. A szerző szerint annak oka, hogy az alkalmazkodás elsősorban a foglalkoztatáson keresztül történt, a német munkaerőpiac sajátosságaiban kereshető: a központi bértárgyalások és a szakszervezetek erős helyzete miatt a német gazdaságban viszonylag rugalmatlanul és lassan változtak a bérek a vizsgált időszakban.

Franciaországban Ortega és Verdugo (2014) azt vizsgálták, hogy 1968 és 1999 között hogyan hatott a (nagy részt képzetlenekből álló) bevándorlás a francia férfi munkavállalók béreire, szegmens-alapú módszertannal. Az eredmények azt mutatják, hogy a bevándorlás *megemelte* a béreket és a foglalkoztatási arányt. A szerzők ugyanakkor rámutatnak, hogy a bérstruktúra az adott időszakban – a bevándorlástól függetlenül – nagymértékben változott, ugyanis a magas és az alacsony iskolázottságúak közötti bérkülönbség jelentősen csökkent.¹¹ A szerzők továbbá azt is bemutatják, hogy bevándorlás növekedésével a hasonló képzettségű és életkorú francia és a bevándorló munkavállalók egyre inkább különböző foglalkozásokban dolgoztak, s hogy a francia dolgozókat egyre nagyobb számban komplex, absztrakt feladatok végzésével járó – magasabb szakértelmet megkövetelő – munkakörökben foglalkoztatták.

Ezeket az eredményeket tovább árnyalja Ortega és Verdugo (2015) tanulmánya, amelyben – egyéni longitudinális adatok alapján – a 1976-2007 közötti időszakban

együttesen határozza meg; mivel ez utóbbit nem tudja közvetlenül megfigyelni, ezért ezt az életkor felhasználásával (a szakmára jellemző tipikus pályakezdési életkor figyelembe vételével) közelíti.

⁸ A német nemzetiségűek (és leszármazottaik) állampolgárságot kaphattak, amennyiben vissza kívántak térni Németországba, és bizonyítani tudták német gyökereiket. 1988 és 2001 között több mint 2,8 millió német nemzetiségű vándorolt be Kelet-Európából és a korábbi Szovjetunió területéről.

⁹ Azaz egy szegmens egy adott régióban egy a foglalkozási kategória és az iparág alapján meghatározott „cella”.

¹⁰ A területi koncentráció elkerülése érdekében a német kormányzat egy meghatározott kvóta alapján osztotta szét a letelepedési engedélyért folyamadó német etnikumú bevándorlókat a tartományok között; amennyiben az illető nem a számára kijelölt szűk régióban telepedett le, az egyes szociális juttatásokra való jogosultság elvesztését vonhatta maga után. Mivel tehát a letelepedés elsősorban nem munkaerőpiaci tényezők alapján történt, így szerző ezt fel tudja használni instrumentális változóként.

¹¹ Ez – többek között – annak volt betudható, hogy jelentősen megnövekedett a francia népesség iskolai végzettsége.

vizsgálják a képzetlen bevándorlás rövid távú hatását a fizikai munkakörökben dolgozó francia férfiak munkaerő-piaci helyzetére.¹² A szerzők azt találják, hogy azok közül a kistérségek és foglalkozások közül, melyekben megnőtt a bevándorlók aránya, a szolgáltatási szektorban és különösen az építőiparban dolgozó francia munkavállalók bére csökkent. Azaz, ha egy kistérségben 10 százalékponttal nőtt a bevándorlók aránya a fizikai dolgozók között, ennek hatására (rövid távon) a francia munkavállalók (medián) bére a szolgáltató szektorban 1,3 százalékkal, az építőiparban 3,6 százalékkal csökkent, a feldolgozóiparban pedig a csökkenés nem szignifikáns. Ezt a negatív hatást azonban két folyamat mérsékelte. Elsősorban az, hogy a jobb képességű francia dolgozók – különösen a feldolgozóiparban – munkakört váltottak. Másodsorban, a szerényebb képességű francia munkások pedig elköltöztek azokból a kistérségekből, amelyekbe nagyszámú bevándorló áramlott.

Spanyolországban 1991 és 2005 között csaknem tizenegyszeresére emelkedett (350 ezerről 3,69 millióra, mely az akkori spanyol népesség csaknem tíz százalékát teszi ki) az afrikai és dél-amerikai bevándorlók száma,¹³ akik jellemzően alacsonyabban képzetek a spanyol munkaerőnél. A spanyolországi bevándorlás hatásait vizsgáló tanulmányok többnyire csak csekély bérszint-változást és pozitív foglalkoztatási hatást mérnek. Carrasco, Jimeno és Ortega (2008) a bevándorlók a helyiek foglalkoztatási és bérszintjére gyakorolt hatását mérik szegmens-alapú megközelítéssel az 1991 és 2011 közötti időszakban. A különböző adatbázisok felhasználásával készült elemzés¹⁴ a bevándorlók létszámának egy százalékos növekedésének hatására rövid távon legfeljebb 0,22 százalékos csökkenést mutat ki a helyiek foglalkoztatási arányában.¹⁵ A bérek tekintetében is elhanyagolható hatás mutatható ki: 10 százaléknyi bővülés a bevándorlók létszámában 0,2 százalékkal csökkenti a helyiek bérszintjét.

Labanca (2014) tanulmánya az arab tavasz idején az *Olaszországba* érkezett menekültek munkaerő-piaci és gazdasági hatásait vizsgálja. Olaszországban 2011-ben 23 százalékkal nőtt a bevándorlók száma, 2011 első három negyedében 57 000 menekült érkezett Olaszországba. Fontos megjegyezni, hogy ezek a bevándorlók átmeneti jelleggel tartózkodtak csak az országban, a legális bevándorlók 95 százaléka egy év után már más uniós tagországokba vándorolt. A cikk instrumentális változók módszertanát használja.¹⁶ Az elemzés szignifikáns kizorítási hatást (minden 10 menekült 7,8 helyit szorít ki) mér, ugyanakkor azt is megállapítja, hogy a hatások erősen eltérnek a különböző piaci szegmensekben. A cikk pozitív hatásról számol be az építőipar és az oktatási szolgáltatások terén: egy 1 százalékos növekedés a menekültek létszámában 1,17 százalékos bővüléshez vezetett az építési szektor foglalkoztatottsági szintjében. Az építőipar bővülését a menekülthullám hatására történő ingatlaneladás-fellendülésével és az ingatlanárak emelkedésével magyarázzák. Az oktatási szolgáltatások terén a hatás még erősebbnek bizonyult (1,76 %). Negatív hatást a foglalkoztatás terén három szektorban azonosított a tanulmány: bányászat (-0,15%),

¹² A szerzők azt, hogy esetlegesen a francia munkavállalók kivonulnak a munkaerőpiactól, úgy kezelik, hogy csak a minden egymást követő években foglalkoztatottak hagyják a mintában.

¹³ A bevándorlók körülbelül kétharmada rendelkezett munkavállalói engedéllyel (az engedély megszerzésének feltételei eleinte szigorúak voltak, de a 2000-es évek elejére a feltételek lazultak).

¹⁴ Az adatbázisok eltérnek aszerint, hogy a bevándorlók rendelkeznek –e munkavállalói engedéllyel, illetve az egyes adatbázisok különböző egyén-szintű információkat (nem mindegyik rendelkezik például információval munkaerő-piaci tapasztalatról vagy munkaerő-piaci szegmensről) tartalmaznak.

¹⁵ Érdekeség, hogy ha szűkítjük az elemzés fókuszát a három évnél hosszabb ideje Spanyolországban tartózkodó bevándorlókra, az eredmények nem változnak.

¹⁶ Az instrumentum alapja az adott régióban élők a helyiekhez mért aránya a vándorlási hullámot megelőző időszakban

nagykereskedelelem (-1,7%) és vendéglátóipar (-1,2%). A tanulmány számításai alapján az országon belüli vándorlást nem érintette a nagyarányú bevándorlás-növekedés.

Az 1990-es évek során több mint 3 millió ember vándorolt ki *Izraelbe*, ez egy évtized alatt 12 százalékkal növelte az ország lakosságát (Friedberg 2001).¹⁷ A bevándorlás jelentős részét a volt Szovjetunióból elvándorlók tették ki.¹⁸ Az orosz bevándorlási hullám hatását a helyi lakosság bérszintjére, illetve foglalkoztatottságára két jelentősebb tanulmány vizsgálta mikro-szinten: mind Friedberg (2001), mind Cohen-Goldner és Paserman (2006) arra a következtetésre jut, hogy az oroszok tömeges bevándorlása nem járt negatív következményekkel az izraeliek munkaerő-piaci helyzetére. Mindkét tanulmány a szegmens-alapú stratégiát alkalmazta a munkaerő-piaci hatások megbecslésére. Fontos megjegyezni, hogy mindkét tanulmány figyelembe vette azt, hogy a bevándorlók jellemzően alacsonyabb bérű, illetve nagyobb fluktuációval jellemezhető állásokba áramlottak be, annak ellenére, hogy inkább a magasabb iskolai végzettség és több év tapasztalat jellemezte őket eredeti hazájukban. Friedberg (2001) az instrumentális változók módszerével¹⁹ készült becslése azt mutatja²⁰, hogy a bevándorlási hullám kedvezően hatott az izraeliek bérére: egy 10 százalékos bevándorló-növekedés az adott szakmába átlagosan 7,4 százalékkal növeli az őslakos izraeliek bérét. Ennek oka feltehetőleg az lehet, hogy a bevándorlók és a helyiek nem annyira versenyeznek egymással a munkaerő-piacon, mint inkább kiegészítik egymást.²¹ Cohen-Goldner és Paserman (2006) hasonló elvek mentén vizsgálta az orosz bevándorlási hullám hatását a helyiek állásvesztési valószínűségeikre az 1989 és 1999 időszakban.²² A szerzők arra az eredményre jutnak, hogy a férfiak körében a nagyobb bevándorló-aránynak nulla, vagy elhanyagolható mértékű (10 százalékpontos aránynövekedés esetén legfeljebb 0.49 százalékos) hatása volt az állásvesztés valószínűségére, míg a nők esetében kifejezetten csökkentette azt, különösen az állami szférában.²³ Egy lehetséges magyarázat szerint a nagyarányú bevándorlás hatására megnőtt a kereslet a közszolgáltatások iránt, amely szektorban a nők felülreprezentáltak.

Törökország a jelenlegi menekültválságban az egyik leginkább érintett ország. Míg a Törökország területére érkezett szír menekültek száma 2013-ban 560 ezer volt, számuk 2014-re már elérte a 1.8 milliót. A rendkívül nagyarányú bevándorlás a különböző török régiókat egyenlőtlen mértékben érinti, mert a szír menekültek legnagyobb része a határ menti négy-öt régióba koncentrálódott. A menekülthullám a helyi gazdaságra és

¹⁷ Ez évente 1,4 százalékos átlagos növekedést jelentett Izrael lakosságszámában 1989-95 között, amely az Egyesült Államokkal és nyugat-európai országokkal összevetve is jelentős mértékű bevándorlást jelent.

¹⁸ Nagyjából egymillió zsidó áramlott be Izraelbe a volt Szovjetunió területéről az 1990-es években.

¹⁹ A becslés során azt a tényt használta ki, hogy az egyes foglalkozások közti áramlás kevésbé szabad a földrajzi helyek közti áramláshoz képest. Emiatt a bevándorlók korábbi, a Szovjetunióban betöltött foglalkozását használja instrumentális változóként, amely pozitívan korrelál azzal a döntéssel, hogy milyen szakmát választ az adott bevándorló Izraelben, de nem korrelál azzal a nem megfigyelhető jelenséggel, hogy hogyan változnak a bérek a szakmájában.

²⁰ Ebben az 1989 és 1994 közötti időszakot elemzi.

²¹ Például az Oroszországból orvosi végzettséggel érkezők körében jellemző volt, hogy az alacsonyabb fizetéssel járó háziorvosi munkakörökben alkalmazták őket, ami lehetővé tette az izraeli születésű orvosok számára, hogy a magasabb fizetésű szakorvosi szakmákra specializálódjanak, vagy több időt töltsenek a szintén magasabb fizetéssel járó magánpraxisukban.

²² Kontrollálva arra a tényre, hogy az orosz bevándorlók jellemzően a nagyobb volatilitással rendelkező szakmákba áramlottak, a bevándorlók adott szegmensén belüli előző negyedévi arányát alkalmazzák instrumentumként, valamint szegmens szerinti fix hatásokkal is becsülnék.

²³ A helyiek pályaelhagyási döntésére (szakmák közötti váltásra), illetve a foglalkoztatásba lépés valószínűségére a szerzők nem találtak robusztus és szignifikáns hatásokat.

munkaerőpiacra gyakorolt hatásait több friss tanulmány is vizsgálja, melyek a menekültek erősen koncentrált elhelyezkedését kihasználva mind a *regionális megközelítést* alkalmazzák (az elemzések kiindulópontja, hogy összehasonlítják a síre lakta régiók munkaerő-piaci változásait a Szíriától távolabb lévő régióval a bevándorlási hullám előtt és után). Mielőtt áttérünk a tanulmányok bemutatására, fontos megemlíteni, hogy képzettségüket tekintve a sír menekültek nem térnek el jelentősen a déli, jellemzően fejletlenebb régiók török lakosaitól (Ceritoglu et al. 2015). Bár a képzettség mellett még számos tényező befolyásolja a bevándorlók foglalkoztathatóságát (például a nyelvtudás), a hasonló képzettségi struktúra alapján már feltételezhetjük, hogy a sír bevándorlók bizonyos piaci szegmensekben közvetlen versenytársai lehetnek török társaiknak.

Wagner, Carpio, & Vanessa (2015) elemzése 2014-ig tartó adatokra épül és a menekültek földrajzi elhelyezkedésének azok munkaerő-piaci esélyeikkel való összefüggését instrumentális változók módszerével kezeli.²⁴ Az elemzés több eredményre enged következtetni. Először is a sír munkavállalók *kiszorító hatása* szignifikáns: egy sír menekült megjelenése a helyi munkaerőpiacon körülbelül egy török foglalkoztatott kiszorulását eredményezi. A nemek szerinti elemzés során kiderül, hogy ez a hatás szinte teljes mértékben a nők foglalkoztatásának csökkenéséből eredeztethető. Egyes szegmensekben a férfiak esetében is megfigyelhető foglalkoztatás csökkenés, ezt azonban a más szegmensekben megfigyelhető foglalkoztatás-bővülés ellensúlyozza. A kiszorítási hatás képzettségi és foglalkoztatottsági szegmensek szerint a legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkezők és a nem bejelentett munkák esetén jelentős. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetén mindeközben foglalkoztatás-bővülés történt (+0,9 százalék). Pozitív hatás továbbá, hogy csökkent az informális és nőtt a bejelentett munkaviszonyok aránya. A vizsgálat kitér a hazaiak országon belüli vándorlásának változásaira is. Számításaik szerint 10 menekült körülbelül 2,5 török elvándorlását eredményezte a menekültek által érintett régiókból (nők esetében nagyobb a hatás, mint a férfiak esetében). Ez azt jelenti, hogy a kiszorítási hatás körülbelül negyede a törökök elvándorlásával magyarázható, tehát a valós kiszorítási hatás enyhébb a fenti értékeknél. A tanulmány rámutat, hogy a menekültek megjelenése megváltoztatta a török *foglalkoztatás összetételét*. A helyi munkaerőt helyettesíteni tudó – jellemzően alacsonyan képzett – síre megjelenése kiszorította a török munkaerőt, viszont ez azt is eredményezte, hogy a helyiek mobilitása megnőtt a magasabb-minőségű pozíciók irányába ('skills upgrading'). Az átlagos bérek is növekedtek, mely főként az alacsonyan képzettek (legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkezők) és a bejelentett állásúak esetén jelenik meg. A nők esetében azonban, ha figyelembe vesszük a magasabb pozícióhoz tartozó magasabb elvárásokat, valójában bércsökkenésről beszélhetünk.

Akgündüz, van den Berg, és Hassink (2015); Ceritoglu és szerzőtársai (2015) hasonló módszertant alkalmaz mint Del Carpio és Wagner, de a használt adatbázis részletességében eltér a két tanulmány.²⁵ Ceritoglu et al. (2015) hasonló eredményeket

²⁴ Az endogenitást a szerzők úgy választják le a becsült hatásokról, hogy az egy adott régióba való bevándorlás mértékét az „utazási távolság” változóval (síre kiindulási és török célállomás közötti távolság) instrumentálják. Mivel azonban ez az instrumentum települések közötti egyéb különbségeket is megragadhat, egy plusz változót iktat be a modellbe: mivel az, hogy a menekültek melyik sír-török határátkelőt használják, részben véletlen, a használt sír-török határátkelő és a török célállomás közötti távolság inverzéből kialakított magas-fokú polinommal egészítik ki az instrumentumot.

²⁵ A két tanulmány által felhasznált adatbázis csak 2013-ig tartalmaz adatokat és – legalábbis bizonyos időszakokra – a szerzők csak a menekülttáborokon belül élő menekültekről rendelkeznek adatokkal. A menekülttáborokban élők viszonylag kis százalékát reprezentálják a teljes síre menekült lakosságnak.

mér, mint Del Carpio és Wagner: főként a nem-bejelentett munkaerőt, a nőket és az alacsonyabban képzetteket érintette negatívan a menekülthullám. Akgündüz et al (2015) ugyan nem talál szignifikáns hatást a munkaerő-piaci kimenetekre, de az együttthatók előjele és nagysága hasonló mintázatot mutat, mint amit a másik két tanulmány. A szerzők a helyi törökök országon belüli vándorlási döntéseit is vizsgálták, és azt találták, hogy míg a helyiek elvándorlásának mértéke az adott régiókból nem változott, a menekült hullám által nem érintett területekről a helyiek 0,4 százalékkal kisebb arányban költöztek a szír menekültek lakta területekre a menekülthullám hatására. A szerzők megvizsgálták azt is, hogy a hirtelen menekültáramlás befolyásolta-e az inflációt. Az élelmiszerárak esetén szignifikáns hatást mértek: a menekültek arányának egy százalékos növekedésének hatására két százalékkal nőttek az élelmiszerárak. Az ingatlanárakra nem szignifikáns, de szintén pozitív hatást becsültek.

5 A BEVÁNDORLÁS KÖZÉP- ÉS HOSSZÚ TÁVÚ HATÁSA

Cattaneo, Fiorio, és Peri (2013) az Európai Unió *tizenegy országára*, az 1995 és 2001 közötti időszakra vizsgálták, hogy mi történik a hazai munkavállalókkal rövid és középtávon (két, ill. négy évvel később), ha szakmájukban megnő a külföldi dolgozók aránya. Mivel adataik igen részletesek, nem csupán a munkavállalók nem megfigyelhető jellemzőit, de az esetleges, szakma-, illetve ország-specifikus munkaerő-piaci sokkokat is figyelembe tudják venni. A szerzők először is rámutatnak, hogy sem a hazai munkavállalók a belső elvándorlása, sem a munkahely-vesztés nem nőtt számottevően a bevándorlás hatására. Másodszor, a hazai munkavállalók (havi) keresete enyhén – bár statisztikailag nem szignifikáns mértékben – megnőtt a bevándorlás következtében. Minek tudható be ez a kedvező folyamat? A szerzők ezt a kérdést úgy vizsgálják, hogy a munkaköröket (foglalkozásokat) rangsorolják (képzettségi, fizetési szint, vagy az elvégzendő munka komplexitása alapján), majd megbecsülik, hogy a hazai munkavállalók átlépnek-e magasabb szintű munkakörökbe a bevándorlás hatására. Eredményeik igen figyelemreméltóak: ha a külföldi munkavállalók aránya tíz százalékponttal megnő egy szakmában, úgy annak a valószínűsége, hogy a hazai munkavállalók két éven belül magasabb beosztásba lépnek, 16 százalékkal, négy éven belül pedig 20 százalékkal nő meg²⁶. Bár a fizikai és egyszerű szellemi foglalkozásokban is nőtt az előrelépés valószínűsége, a hatás jóval látványosabb a felsőfokú végzettséget igénylő (de nem vezető beosztású) szakmák esetén.

Hasonló következtetésre jut D'Amuri és Peri (2014) is, akik tanulmányukban tizenöt nyugat-európai ország 1996 és 2010 közötti adatait elemezték.²⁷ A tanulmányban a szerzők azt vizsgálják, hogy ha egy adott országban az iskolai végzettség és életkor által definiált csoportban megnő a bevándorlók aránya, ez hogyan hat a hazai munkavállalók beosztásának minőségére. A minőséget az alapján számszerűsítik, hogy a munkakörben monoton/fizikai vagy komplex/szellemi feladatokat kell végezni. Az eredményeik arra engednek következtetni, hogy a hazai munkavállalók nem szorulnak ki a foglalkoztatottak közül a bevándorlás hatására, ellenben komplexebb feladatokkal járó beosztásokba lépnek elő. A szerzők szerint ez azt támasztja alá, hogy a bevándorlók – mivel a fogadó-ország nyelvét kevéssé ismerik – elsősorban monoton/fizikai

²⁶ A teljes mintában két, három és négy év alatt a hazai munkavállalók 13, 15, illetve 17 százaléka lépett magasabb beosztásba.

²⁷ Ebben a tanulmányban a szerzők nem egyéni longitudinális adatokat, hanem az EU Munkaerő-felmérés adatait használták.

munkakörökben tudnak elhelyezkedni, és így ezekben a foglalkozásokban bővült a munkakínálat. Ez megnöveli a kiegészítő viszonyban lévő komplex/szellemi munkakörök relatív értékét, és a hazai munkavállalók ezekbe lépnek át. A szerzők azt is megvizsgálták, hogy a munkaerő-piaci intézményrendszer (például munkaügyi jogszabályok szigorúsága) befolyásolja-e, hogy a hazai munkavállalók milyen nagy arányban lépnek magasabb beosztásokba a bevándorlás hatására. Úgy tűnik, hogy szigorúbb szabályozási környezet lelassította ezt az alkalmazkodási folyamatot. Az ilyen intézményrendszer különösen az alacsonyabb képzettségű munkavállalók előrelépésének esélyeit csökkentette, illetve elsősorban a gazdasági válság éveiben hatott kedvezőtlenül.

Foged és Peri (2013) a *Dániában* –Európa egyik legrugalmasabb munkaerő-piacával rendelkező országában - a kilencvenes évek második felében jelentősen felerősödő *menekülthullám* hatását vizsgálták, a hazai munkavállalókat egészen 2008-ig követve. Mivel a menekültek iskolázottsága viszonylag alacsony volt, a szerzők a hazai munkavállalók közül is a legfeljebb érettségizettek karrierjét térképezték fel. Az eredményeik egyértelműen azt mutatják, hogy a menekültek beáramlásának pozitív hatása volt, amely fokozatosan, öt-hat évvel a menekültek letelepedése után teljesedett ki. A magas menekült-aránnyal rendelkező kistérségekben²⁸ élő hazai munkavállalók nagyobb arányban léptek magasabb beosztásba, kereseteik növekedtek, és nem csökkent foglalkoztatottságuk a hasonló háttérű, de alacsony menekült-aránnyal rendelkező kistérségekben élő hazai munkavállalókhöz képest sem. A tanulmányból az is világossá válik, hogy különösen a fiatalabb, és a munkahely-váltásra hajlandó dolgozók pályájára hatott kedvezően a menekültek beáramlása. A gyakorlatban ez azt eredményezte, hogy öt évvel a menekültek beáramlását követően, a fiatal dolgozók bére négy százalékkal magasabb volt azokban a kistérségekben, ahol egy százalékkal nőtt a menekültek aránya.

Ruist (2013) friss tanulmányában kifejezetten a háborúval vagy polgárháborúval sújtott területekről érkező, vagy politikai okok miatti *menekültek* beáramlásának hatását vizsgálja *Svédországban*, 1998 és 2007 közötti adatokat használva.²⁹ Ruist (2013) a regionális becslési stratégiát alkalmazza a helyi munkaerő-piaci hatások számszerűsítésére, mely során abból a feltételezésből indul ki, hogy a menekültek – a kifejezetten munkavállalás céljából kivándoroltakkal ellentétben – nem a munkaerő-piaci kilátások alapján választanak letelepedési helyszínt, ezért nincs jelen az az endogenitási probléma, amely a munkaerő-piaci helyzet és bevándorlás közti oda-vissza hatásból ered.³⁰ A szerző az vizsgálja, hogy a menekültek helyi munkaerő-piacra történő

²⁸ A cikk arra épít, hogy az 1986 és 1995 közötti időszakban a dán kormányzat a menekülteket véletlenszerűen (illetve a lakhatási helyzet alapján) „osztotta szét” a kistérségek között, azonban az azonos kibocsátó-országból származók ugyanabba a térségbe kerültek. Ennek következtében, 1995 után, amikor a menekültek szabadon telepedhettek le, akkor tipikusan azon kistérségbe áramlottak, ahol honfitársaik is éltek. Vagyis a menekültek arányának növekedése nem állt kapcsolatban a munkaerő-piaci folyamatokkal.

²⁹ Svédországban az egy lakosra jutó menedék-kérelem az egyik legmagasabb az európai országok között, stabil gazdasági helyzetének és nyitott menekült-politikájának köszönhetően. A vizsgált időszakban a menekültek majdnem fele Irakból érkezett, illetve további jelentős arányokat képviseltek a korábbi Jugoszlávia utódállamai, Szomália, Afganisztán, Irán és különböző afrikai országok.

³⁰ Ezt a szerző egyrészt azzal a ténnyel támasztja alá, hogy Svédországban az 1980-as évek végéig központi letelepítési stratégia volt érvényben, vagyis az állam osztotta szét a települések között a letelepedni kívánókat, a '90-es évektől beáramló menekültek pedig sok esetben a már régebb óta ott élő és hasonló etnikumú közösségek közelébe települtek. Másrészt, a szerző regressziós elemzéssel is alátámasztja hipotézisét, melyben a beáramlási arányra mint függő változóra regresszálja a helyi munkanélküliségi rátát. Míg az alacsony és közepes jövedelmű országokból érkező bevándorlók esetében

beáramlásának csökkent-e középtávon (négy éven belül) a helyi lakosok foglalkoztatottsága. A tanulmány külön elemzi a helyiek, illetve a korábban bevándorolt nem svéd származásúak helyzetét, utóbbiak esetében a kibocsátó ország típusa szerint megbontva is.³¹ Az eredmények alapján a menekültek beáramlásának nincs hatása sem a svédek, sem pedig a magas jövedelmű országokból érkező korábbi bevándorlók helyzetére, azonban a közepes- és alacsony jövedelmű országokból származó korábbi bevándorlók esetében szignifikánsan növeli az állásvesztés valószínűségét (kivéve a felsőfokú végzettségű bevándorlók körében).³²

Az *Egyesült Királyságban* 1975 és 2005 között jelentősen nőtt a bevándorlók száma, így a munkaképes korú lakosságban arányuk 7 százalékról 12 százalékra nőtt, azonban sok más európai országgal ellentétben a bevándorlók nagy része viszonylag jól képzett volt, különösen a 1995-2005 közötti évtizedben. Két közelmúltbeli tanulmány: (Manacorda, Manning, és Wadsworth 2012) és (Dustmann, Frattini és Preston 2013) azt találta, hogy a bevándorlásnak nem volt számottevő hatása a hazai munkavállalók *átlagbérére*; az csak a bérek eloszlására hatott. Mindkét cikk arra mutat rá, hogy a hasonló iskolai végzettségű és korú bevándorlók és hazai munkavállalók nem tekinthetők helyettesítőnek, sokkal inkább kiegészítő viszonyban vannak egymással, amire az is utal, hogy eltérő iparágakban és munkakörökben dolgoztak. Manacorda, Manning, és Wadsworth (2012) azt találta, hogy az újabb bevándorlók csak a korábbi bevándorlási hullámokban érkezők béreire voltak negatív hatással, ugyanakkor beáramlásuk a hazai munkavállalók bérét éppen hogy megemelte. (Dustmann, Frattini és Preston 2013) közvetlenül azt becsülték meg, hogyan hat a bevándorlás az Egyesült Királyság egyes nagyrégióiban a bérek eloszlására, az 1997 és 2005 közötti időszakban. Eredményeik szerint csak az alacsony keresetű hazai munkavállalók bére csökkent a bevándorlás hatására, ugyanakkor a közepes és magas keresetű hazai munkavállalók bérei nőttek.³³ Így a bevándorlók arányának egyszázaléknyi növekedése a hazai munkavállalók átlagbérét 0,2 százalékkal növelte meg.

González és Ortega (2014) *spanyolországi* bevándorlást vizsgáló tanulmánya arra kínál lehetséges magyarázatot, miért talál sok migrációt vizsgáló cikk nagyarányú bevándorlás esetén is csak elhanyagolható bérhatást. A tanulmány a területi-megközelítés módszerét alkalmazza, a megfigyelési időszak 2000-2006. Az eredményeik rámutatnak arra, hogy míg a foglalkoztatottak aránya nőtt a bevándorlással érintett régiókban, a munkanélküliek és az inaktívak aránya nem változott. A bevándorlók 85 százalékát a foglalkoztatottak csoportja szívtta fel (15 százalékuk vált munkanélkülivé vagy inaktívvá). A tanulmány se kizorító hatást, se bérszint-változásokat nem mutatott ki a bevándorlási hullám hatására. A vizsgálat cáfolja azt a lehetséges magyarázatot, miszerint a bérszint csökkenésének hiányát az olcsóbb termelési tényezőt intenzíven felhasználó iparágak bővülése indokolná (lásd 2. fejezet). A szerzők ezzel szemben azzal magyarázzák a bérszint változatlanlanságát, hogy a vállalatok termelésük során a bőséggé vált termelési tényező (képzetlen munkaerő) intenzívebb felhasználása felé léptek el. A tanulmány mérései szerint a munkaerő-kínálat növekmény 45-75 százaléka ezen a csatornán keresztül került a foglalkoztatottak

– a várakozásoknak megfelelően – az alacsonyabb munkanélküliséggel jellemezhető területeken szignifikánsan nagyobb a beáramlók aránya, addig a menekülteknél ez a korreláció nincs jelen.

³¹ Mivel a szerző longitudinális adminisztratív adatokat használ, így a belső elvándorlás hatását is ki tudja szűrni elemzéséből.

³² Az eredmények alapján minden tíz újabb menekült 8 korábbi bevándorlót szorított ki a helyi munkaerő-piacról.

³³ Pontosabban: csak a 1-20 percentilis között mutatható ki szignifikáns negatív hatás; és a 40. és 95. percentilis között találtak szignifikáns pozitív hatást.

körébe. A gyakorlatban a bevándorlók nagy arányban váltották fel a hazai női munkaerőt a háztartási szolgáltatások terén, ami a felsőfokú végzettséggel rendelkező spanyol nők foglalkoztatottságának 2,2 százalékpontos emelkedéséhez vezetett. A magasan képzett nők munkába-állása részben semlegesítette az alacsonyan képzett munkaerő-kínálatát növekedését (hiszen ha több nő válik foglalkoztatottá, nagyobb arányú munkaerőre lesz szükség a háztartási szolgáltatásokban) és ezáltal enyhült az alacsonyan képzettek bérére lefelé ható nyomás.

6 ÖSSZEGZÉS

Az általunk áttekintett szakirodalom tanúsága szerint a bevándorlás rövid távú hatása a hazai munkavállalók munkaerő-piaci helyzetére igen csekély: ha egy térségben egy százalékkal megnőtt bevándorlók aránya, akkor a hasonló képzettségű hazai munkavállalók bére legfeljebb 0,3 százalékkal; míg foglalkoztatottságuk is legfeljebb 0,2 százalékkal csökkent.

Az, hogy a bevándorlás mely csoportokra, hogyan és milyen mértékben hat, több tényezőtől is függ. Elsősorban attól, hogy a bevándorlók milyen kompetenciákkal rendelkeznek, azaz, hogy formális képzettségük mellett szakmai és nyelvi tudásuk milyen. Az elmúlt huszonöt évben Európába érkezett bevándorlók e kompetenciák relatív alacsony szintje miatt jobbra nem helyettesítették a hazai munkavállalókat a munkahelyen – s ez különösen relevánsnak tűnt a menekültek esetében. Ezzel összefüggésben a kutatók *általánosságban* csak az olyan helyzetekben találtak számottevő negatív munkaerő-piaci hatást, ahol a bevándorlók „kulturálisan közeli” csoportokból érkeztek, erre példa a skandináv bevándorlók Norvégiában vagy a nemzetiségi németek bevándorlása Németországba. Másodszor, – és az előző érvvel összefüggésben – a bevándorlás csak az olyan az iparágakban és foglalkozásokban volt rövid távon számottevő negatív hatással, amelyeket az egyszerű fizikai munka jellemez (például építőipar, mezőgazdaság).

Az szakirodalom azt is megerősíti, hogy a rövid távon jelentkező esetleges negatív hatásokat kismértékben két folyamat is tompítja. Egyrészt a bevándorlás révén megnő a kereslet a közszolgáltatások iránt, illetve az építőiparban; ezáltal bővítve a hazai munkavállalók elhelyezkedésének esélyeit. Másrészt, a belső elvándorlás is „szétterítheti” a bevándorlás következményeit, mivel a bevándorlókkal való versenynek különösen kitett kistérségekből a munkaerő egy része elvándorol azokra a helyekre, ahol munkaerejükre kereslet van.

Az empirikus irodalom arról is tanúskodik, hogy a bevándorlás középtávon már semleges vagy pozitív hatással van a hazai munkavállalók munkaerő-piaci helyzetére. Ez két folyamatnak tudható be. Egyrészt, a vállalatok dinamikusan alkalmazkodnak a bevándorlás következtében kialakuló munkakínálat-növekedéshez, s így az olcsóbbá váló képzetlen munkaerőt nagyobb mértékben felhasználó technológiákra váltanak. Másodszor, a bevándorlók által végzett viszonylag egyszerűbb munkákkal a kiegészítő viszonyban lévő komplex/szellemi munkakörök relatív értéke megnövekszik, s a hazai munkavállalók ezekbe áramlanak. Vagyis bevándorlás hatékonyabb munkamegosztáshoz vezet, a hazai munkavállalók magasabb beosztásokba lépnek át, s így kereseteik növekednek. Ez utóbbi alkalmazkodási folyamat mértéke, s így az is, hogy milyen gyorsan bontakozik ki a bevándorlás pozitív hatása, nagymértékben függ az intézményi környezettől, a munkaerő-piac rugalmasságától. Annak, hogy ez a munkakör-váltás révén beinduló folyamat kiteljesedhessen, természetesen előfeltétele, hogy a hazai munkavállalók széles rétegei rendelkezzenek olyan általános

kompetenciákkal, ami képessé teszi őket a változó munkakövetelményekhez való alkalmazkodásra.

A jelenlegi Európába áramló bevándorlók jellemzőiről igen kevés információnk van, de ha a Törökországban tartózkodó szíriai menekültek adataiból következtetést tudunk levonni, akkor a menekültek jellemzően kevésbé iskolázottak, mint a magyar lakosság (nagyobb arányban fordul elő körükben az érettségivel nem rendelkezők). Azt, hogy a hazai munkavállalókra milyen hatással lehet a menekültek nehéz megjósolni. Először: a viszonylag képzetlen munkaerő iránti kereslet feltehetően tovább csökken az elkövetkező években. Másodszor: félő, hogy az olyan munkakörökben dolgozók, akik a menekültekkel verseng(het)nek nem rendelkeznek megfelelő általános kompetenciákkal, s így nem felétlenül tudnak magasabb beosztásba lépni. Harmadszor: a magyar munkaerő-piac általánosságban viszonylag rugalmas, s ezért elképzelhető, hogy a vállalatok gyorsan alkalmazkodnának a munkaerő-bőséghez. Véleményünk szerint a menekültek beáramlása könnyen vezethet a viszonylag képzetlen hazai dolgozók munkaerő-piaci helyzetének átmeneti romlásához. Ugyanakkor ez az átmeneti negatív hatás pontosan azoknak a megoldatlan kérdéseknek megválaszolására kényszerítené rá a döntéshozókat, amelyekre – egyelőre – látszattmegoldások születtek, ezek közül is a legfontosabb az, hogy a viszonylag alacsony végzettségű munkavállalókat hogyan lehet olyan tudással felruházni, amin keresztül alkalmazkodni tudnak a modern termelési technológiák használatához.

IRODALOMJEGYZÉK

- Akgündüz, Yusuf Emre, Marcel van den Berg, and Wolter Hassink. 2015. "The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey." IZA Discussion Paper 8841. Institute for the Study of Labor (IZA). <https://ideas.repec.org/p/iza/izadps/dp8841.html>.
- Bonin, Holger. 2005. "Wage and Employment Effects of Immigration to Germany: Evidence from a Skill Group Approach." SSRN Scholarly Paper ID 870272. Rochester, NY: Social Science Research Network. <http://papers.ssrn.com/abstract=870272>.
- Borjas, George J. 2014. *Immigration Economics*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Borjas, G. J. 2003. "The Labor Demand Curve Is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market." *The Quarterly Journal of Economics* 118 (4): 1335–74. doi:10.1162/003355303322552810.
- Bratsberg, Bernt, Oddbjørn Raaum, Marianne Røed, Pål al Schøne, and others. 2010. "Immigration Wage Impacts by Origin." Centre for Research and Analysis of Migration (CReAM), Department of Economics, University College London. http://www.norfacewww.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_02_10.pdf.
- Carrasco, Raquel, Juan F. Jimeno, and A. Carolina Ortega. 2008. "The Effect of Immigration on the Labor Market Performance of Native-Born Workers: Some Evidence for Spain." *Journal of Population Economics* 21 (3): 627–48.
- Cattaneo, Cristina, Carlo V. Fiorio, and Giovanni Peri. 2013. "What Happens to the Careers of European Workers When Immigrants 'Take Their Jobs'?" IZA Discussion Paper 7282. Institute for the Study of Labor (IZA). <https://ideas.repec.org/p/iza/izadps/dp7282.html>.
- Ceritoglu, Evren, H. Burcu Gurcihan Yunculer, Huzeyfe Torun, and Semih Tumen. 2015. "The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design." MPRA Paper 61503. University Library of Munich, Germany. <https://ideas.repec.org/p/pra/mprapa/61503.html>.
- Cohen-Goldner, Sarit, and M. Daniele Paserman. 2006. "Mass Migration to Israel and Natives'

- Employment Transitions." *Industrial & Labor Relations Review* 59 (4): 630–52.
- D'Amuri, Francesco, and Giovanni Peri. 2014. "Immigration, Jobs, and Employment Protection: Evidence from Europe before and during the Great Recession." *Journal of the European Economic Association* 12 (2): 432–64.
- Dustmann, C., T. Frattini, and I. P. Preston. 2013. "The Effect of Immigration along the Distribution of Wages." *The Review of Economic Studies* 80 (1): 145–73. doi:10.1093/restud/rds019.
- Foged, Mette, and Giovanni Peri. 2013. "Immigrants' and Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data." Working Paper 19315. National Bureau of Economic Research. <http://www.nber.org/papers/w19315>.
- Friedberg, Rachel M. 2001. "The Impact of Mass Migration on the Israeli Labor Market." *The Quarterly Journal of Economics* 116 (4): 1373–1408. doi:10.1162/003355301753265606.
- Glitz, Albrecht. 2012. "The Labor Market Impact of Immigration: A Quasi-Experiment Exploiting Immigrant Location Rules in Germany." *Journal of Labor Economics* 30 (1): 175–213.
- González, Libertad, and Francesc Ortega. 2014. "How Do Open Economies Adjust to Large Immigration Flows? Sectoral Specialization, Household Services, and Other Mechanisms." *DICE Report* 12 (2): 3.
- Grossman, Jean Baldwin. 1982. "The Substitutability of Natives and Immigrants in Production." *The Review of Economics and Statistics* 64 (4): 596–603. doi:10.2307/1923944.
- Labanca, Claudio. 2014. "The Effects of a Temporary Migration Shock. The Case of the Arab Spring Migration toward Italy." *eScholarship*, August. <http://escholarship.org/uc/item/8m49f3qb>.
- Longhi, Simonetta, Peter Nijkamp, and Jacques Poot. 2010. "Meta-Analyses of Labour-Market Impacts of Immigration: Key Conclusions and Policy Implications." *Environment and Planning C: Government and Policy* 28 (5): 819–33. doi:10.1068/c09151r.
- Manacorda, Marco, Alan Manning, and Jonathan Wadsworth. 2012. "THE IMPACT OF IMMIGRATION ON THE STRUCTURE OF WAGES: THEORY AND EVIDENCE FROM BRITAIN." *Journal of the European Economic Association* 10 (1): 120–51. doi:10.1111/j.1542-4774.2011.01049.x.
- Ortega, Javier, and Gregory Verdugo. 2014. "The Impact of Immigration on the French Labor Market: Why so Different?" *Labour Economics* 29 (C): 14–27.
- . 2015. "The Impact of Immigration on the Local Labor Market Outcomes of Blue Collar Workers: Panel Data Evidence." <http://eprints.lse.ac.uk/61073/>.
- Ruist, Joakim. 2013. "The Labor Market Impact of Refugee Immigration in Sweden 1999–2007." Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies-SULCIS. http://www.su.se/polopoly_fs/1.123856.1360740401!/menu/standard/file/SULCIS%20WP%2020131.pdf.
- Wagner, Mathis Christoph, Del Carpio, and Ximena Vanessa. 2015. "The Impact of Syrians Refugees on the Turkish Labor Market." WPS7402. The World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/08/24946337/impact-syrians-refugees-turkish-labor-market>.